

H. Gürak'ın "Ek. Büyüme ve Küresel Ekonomi" başlıklı kitabından alınmıştır.

KÜRESEL BEYİN GÖÇÜ¹

GELENEKSEL KURAMA GÖRE "EMEĞİN HAREKETLİLİĞİ"

Ders kitaplarının standart konularından biri olan geleneksel uluslararası ticaret kuramına göre, ülkeler arası gelir eşitsizliğinin kalkması bazı varsayımlar ile doğrudan ve çok yakından ilişkilidir. Bu varsayımların en önemlilerinden biri, her ülkenin (aslında üreticinin denmesi gerekirdi) **AYNI** üretim fonksiyonuna, yani üretim teknolojisine, sahip olduğudur. Bu ütopyik varsayımın gerçekleri yansıtmadığını, yani küresel anlamda her üreticinin **AYNI** üretim bilgisine sahip olmadığını, hatta çağımız küresel ekonomik ilişkilerinde **AYNI** üretim bilgisine (teknolojiye) sahip olabilmemesinin önünde çok ciddi engeller olduğunu, önceki bölümlerde defalarca belirtmiştik, ayrıca küresel rekabetin artması, tüketicilerin daha çok fayda sağlayabilmesi için bu engellerin mutlaka ortadan kaldırılması gerektiğine işaret etmiştik.

Geleneksel uluslararası ticaret kuramının ünlü "ütopyik" veya "akademik", varsayımlarından biri de "emeğin hareketliliği" ile ilgilidir. Geleneksel kuramda "beyin göçü" kavramı ve olgusu yoktur, ama aynı anlama gelen "emeğin küresel serbest hareketliliği" (mobilitesi) kavramı vardır. Faktör-fiyat eşitlenmesi teoreminin öngörüsüne göre, emek faktörünün küresel gelir eşitsizliğinin zaman içinde ortadan kalkabilmesi, küresel ücretlerin her yerde eşit olabilmesi, emeğin küresel serbest dolaşımı varsayımı ile doğrudan ve çok yakından ilişkilidir. **AYNI** üretim teknolojisini kullanan ülkeler (firmalar) arası emeğin marjinal verimliliği, dolayısıyla ücret farklılıkları varsa, ücretin düşük olduğu ülkeden, ücretin yüksek olduğu ülkeye doğru işgücü, küresel ücret eşitleninceye kadar serbestçe göç edebilecektir.

Kuramın bu öngörüsü, "akademik" bir öngörü olmaktan öteye gidememiştir. Uluslar arası ticaretin erdemlerinden söz ederek sermayenin küresel serbest dolaşımı için ellerinden geleni esirgemeyen, sermaye için dikensiz gül bahçeleri yaratan, GÜ yöneticileri ve firmaları, emeğin serbest dolaşımı söz konusu olduğu zaman aniden geleneksel kuramın küresel refahı arttırıcı "erdemlerini" unutuveriyorlar.

---

¹ Bu bölümde bazı verilerin bulunmasındaki katkılarından dolayı İlay Acır'a teşekkür ederim.

Aslında, emeğin serbest dolaşımı teoreminin evrensel erdemlerinin tamamen unutulduğunu ileri sürmek, GÜ'e büyük haksızlık olur. Çünkü, GÜ ve firmaları "ihtiyaçları olduğu zaman", aniden uluslar arası ticaret kuramının, emeğin serbest dolaşımıyla ilgili varsayımını ve kuramın erdemlerini hatırlamaktadırlar.

Ama, tabii, sadece GÜ istedikleri zaman, istedikleri miktarda ve ihtiyaçları olan nitelikte işgücü için.

BÜYÜME VE "BEYİN GÜCÜ" (EMEĞİN NİTELİĞİ)

Belli bir bilgi birikim düzeyinin, teknik/teknolojik altyapının, kültürel/kurumsal çerçevenin, hammaddelerin ve üretilen ürünlere yeterli talebin var olduğunu varsayalım. Böyle bir ortamda, firmaların veya ülke ekonomisinin rekabet edebilmesi, gelişip büyüebilmesi, verimliliğini ve kârlılığını arttırabilmesi için gereksinim duyduğu en önemli üretim girdisi emek, daha somut bir ifadeyle, "nitelikli emektir". Doğal kaynaklar, araç-gereç-makine gibi üretimin fiziksel girdileri ne kadar bol miktarlarda olursa olsunlar, gerekli miktar ve nitelikte işgücü olmadan uzun dönemde rekabet edebilmek çok zor, hatta olanaksızdır.

Bir ülke ekonomisinin büyümesine en büyük katkıyı sağlayan unsurun nitelikli işgücü olduğunun bilincinde olan gelişmiş ülkeler, sahip oldukları işgücünün niteliğini arttırmak için sürekli önlemler alır, çaba sarf ederler. Nitelikli emeğe kısa sürede sahip olabilmenin en kolay yolu başka ülkelere göç almaktır. Sıradan (vasat nitelikli) işgücünün küresel serbest dolaşımına birçok kısıtlamalar getirilmiş olmasına rağmen, Gelişmiş Ülkeler (GÜ), her yıl on binlerce yüksek nitelikli işgücünün ülkelere göç etmesine izin vermekte, hata göçü teşvik edici çeşitli olanaklar sağlamaktadırlar. Yüksek nitelikli işgücünün küresel göçü nedeniyle gelişmekte olan ülkeler (GOÜ), kıt olan ve çok zor koşullarda yetiştirdikleri, işgücünün bir kısmını GÜ'e kaptırmaktadırlar. Oysa asıl ihtiyaç sahibi olan GOÜ'dür. Küresel beyin göçü sayesinde GÜ kârlı çıkarken, kaybeden taraf GOÜ olmaktadır.

GOÜ'in kaybını göstermek için şöyle bir benzetme yapmak herhalde yanlış olmaz: İki farklı yapıda insan olduğunu varsayalım. Birincisi, güçlü-kuvvetli, oldukça sağlıklı, iyi gelişmiş ve adaleli bir bedene sahip iken, diğeri daha güçsüz ve zayıf, beden geliştirmesi için bazı engelleri olan biri olsun. Bu arada, ikinci ve daha güçsüz olanın, beslenip gelişmesi için en gerekli ama kıt olan kendi besin maddelerini sürekli olarak birinci ve bir anlamda rakibi olan kişiye verdiğini veya vermek zorunda kaldığını varsayalım. Güçsüz olan kişinin, rakibin gücüne erişmesi şansı var mıdır? İyimser bir yaklaşımla günün birinde rakibinin gücüne erişme şansı olduğunu varsayalım. İçinde bulunulan koşullarda aradaki farkı kapatmak ne

kadar zaman alacaktır? Güçlenmesi için gerekli olan ama rakibine kaptırdığı ve kıt olan besin maddelerini eğer rakibine kaptırmaz, kendi kullanırsa, rakibinin gücüne daha kısa sürede erişme olasılığı artmaz mı? Herhalde bu soruların yanıtları üstünde yorum yapmayı gerektirmeyecek kadar açıktır.

Beyin göçü, sadece GOÜ'den, GÜ'e doğru bir olgu değildir. Aslında beyin göçü kavramının ilk olarak Britanya Krallık Bilim Akademisi tarafından 1950'li yıllarda ABD ve Kanada'ya göç eden bilim adamlarını tanımlamak amacıyla kullanıldığı söylenir. Britanya adalarından göç, ilk göç dalgası değildi. Tarihsel süreç içinde sürekli olarak beyin göçü olmuştur. Örneğin, bir zamanlar Roma, İskenderiye, İstanbul gibi kentler beyin göçü alan cazibe merkezleri olmuştur. Ancak, geçmişte ülkeler arası nitelikli emek ve gelişmişlik farkı günümüzdeki kadar büyük olmadığı için arayı kapatmak göreceli olarak daha kolaydı ve günümüzdeki gibi teknoloji transferini kısıtlayan unsurlar yok denecek kadar azdı.

Bu bölümde, "beyin gücü", "beyin göçü" ve "beyin diasporası" gibi olgulardan yola çıkarak, emeğin küresel hareketliliği, daha doğrusu nitelikli işgücünün göçü ile büyüme arasındaki ilişkiyi inceleyeceğiz. Küresel bir olgu olan beyin göçü incelenirken, göçten daha mağdur oldukları düşünülen GOÜ'nin durumu üzerinde özellikle durulacaktır.

"BEYİN GÜCÜ" - "BEYİN GÖÇÜ"

Beyin gücü, bireyin sahip olduğu emeğin niteliği ile ilgili bir kavramdır; veya popüler ifadeyle, emeğin "beşeri sermaye"sidir. Bu nitelik, bireyin okulda aldığı resmi eğitim, yaşadığı çevresinden aldığı gayri resmi eğitim ve çalışma sürecinde kazandığı deneyimlerin, kişinin yetenekleri tarafından yoğrulup, özümsemesiyle oluşur. İşgücünün nitelik düzeyi, "bilgi² birikimi", "yetenek" ve "deneyim" ile doğrudan ilişkilidir.

Beyin göçü ise belli niteliklere sahip işgücünün doğal ortamından kopup, başka bir yere göç etmesiyle ortaya çıkar. Göçten sonra emeğin niteliğinden yararlanan çevre, artık "doğduğu yer" değil, "doğduğu yerdir". Beyin göçü, bir ülke içinde bir yöreden başka bir yöreye göç şeklinde olabileceği gibi bir ülkeden başka bir ülkeye göç şeklinde de olabilir. Bu bölümün ana konusu, ikinci tür olanıdır, yani beyin gücünün başka ülkelere "gönüllü göçü", özellikle de gelişmekte olan ülkelere (GOÜ), gelişmiş ülkelere (GÜ) yapılan göç. Sıfır nitelikli emek

---

² Bilindiği gibi "bilgi" sözcüğü maalesef pek çok kişi ve kurum tarafından yanlış biçimde ve enformasyon sözcüğü ile eşanlamı olarak kullanılmaktadır. Örneğin, Devlet Planlama Teşkilatı enformasyon sözcüğünü yanlış kullananların kurumların başında gelir ve tüm uyarılara rağmen bu yaklaşımını değiştirmeye niyetli görünmemektedir. Bu bölümde söz konusu olan "bilgi" sözcüğü, gerçek anlamını ifade etmektedir.

olmadığına göre, her kişinin belli bir bilgi-beceri düzeyi vardır. Dolayısıyla, göç eden herkesin emeği az veya çok niteliklidir. Ancak, burada araştırmaya esas olan, en az lise seviyesinde veya daha üstü bir eğitim almış kişilerin küresel göçü ve bu göçün büyümeye etkileridir.

BEYİN- (NİTELİKLİ EMEK) GÖÇÜ NEDEN ÖNEMLİDİR?

Bir ülke ekonomisinin, daha doğru bir ifadeyle ülkedeki firmaların, rekabet edebilmesi, gelişip büyüebilmesi, uluslararası piyasalarda söz sahibi olabilmesi, verimliliğini ve kârlılığını arttırabilmesi için fiziksel yatırım gereklidir, ama yeterli değildir. İşgücü olmadan üretim de olmaz. Bu arada üretimin bütün fiziksel girdilerinin de işgücü tarafından üretildiklerini unutmamak gerekir. Ekonomik açıdan en önemli girdi, üretimin gerektirdiği nitelikte beceri ve bilgiye sahip işgücüdür. Başka bir deyişle, firmaların uzun vadede başarısı, sahip olunan insan gücü kaynaklarının nitelikleri ve miktarı ile yakından ve doğrudan ilişkilidir. Nitelikli işgücü olmadan ne ülke ekonomisinin ne de firmaların, uzun vadede sürdürülebilir bir başarıyı yakalayabilmesi olası değildir.

Eğitimli (nitelikli) işgücünün, gelişmişlik ile ilişkisini Çizelge:6-1'e bakarak görmek mümkündür. Çizelge, OECD ülkelerinde 25-64 arası nüfusun aldıkları eğitime göre dağılımını göstermektedir. 1995 yılında kişi başı ortalama geliri en düşük OECD ülkesi olan Türkiye'de ilköğretim veya daha altında eğitim almış olanların oranı yüzde 77 iken, bu oran Almanya'da yüzde 16, ABD'de yüzde 14'tür. Buna karşın, yüksek öğrenim sahibi kişilerin oranı Türkiye'de sadece yüzde 8 iken, Almanya'da yüzde 23, ABD'de yüzde 33'tür. Sayısal açıdan var olan bu uçurumun yanı sıra, işgücünün nitelik düzeyleri arasındaki farklar da çok önemlidir.

Çizelge: 6-1 OECD ülkelerinde 25-64 yaş grubu nüfusun tamamladıkları eğitim kademelerine göre dağılımı, 1995, %

ÜLKELER	İlköğretim ve daha alt	Lise	Yüksek Öğretim	En Az Lise Mezunu
Almanya	16	62	23	84
ABD	14	53	33	86
Avustralya	47	29	24	53
Avusturya	31	62	7	69
Çek Cum.	17	73	10	83
Danimarka	38	42	20	62
Finlandiya	35	45	20	62
Fransa	32	50	18	68
Hollanda	39	39	22	61
İngiltere	24	54	22	61
İrlanda	53	27	20	47
İspanya	72	12	16	28
İsveç	25	46	29	75
İsviçre	18	61	21	82
İtalya	65	27	8	35
Kanada	25	28	47	75
Kore	40	42	18	60
Lüksemburg	71	18	12	30
Norveç	19	53	28	81
Polonya	26	61	13	74
Portekiz	80	9	11	20
Türkiye	77	15	8	23
Yunanistan	57	25	18	43
OECD Ort.	40	40	20	60

Kaynak: DPT, 2001, "Ortaöğretim: Genel eğitim, meslek eğitimi, teknik eğitim": Özel İhtisas Komisyonu Raporu: s.5, Çizelge-2.

BEYİN GÖÇÜNÜN NEDENLERİ VE BOYUTU

Beyin göçünün birçok nedeni olabilir. Beyin göçünün, geçici bir süre için, eğitim almak ve deneyim kazanmak amaçlı olduğu zaman, göç veren ülke ekonomisine zarar bir yana, çok yararlı olduğu söylenebilir. Çünkü, geçici olarak göç eden kişiler, belli bir süre sonra daha deneyimli ve bilgi-beceri açısından daha donanımlı olarak geri gelecekleri için, ülkelerinin gelişmesine ve bilgi havuzuna önemli katkılarda bulunma potansiyeline sahiptirler. Bilgi, paylaştıkça artma özelliğine sahiptir. Bilgi havuzu ne kadar büyürse, bilgiden yararlanma potansiyeli de o kadar büyük olur.

Ancak, geçici göç olgusunun daha çok GÜ arasında yaşandığını biliyoruz. Örneğin, 1990-91 yılında bilim ve teknoloji alanlarında doktora sahibi olan Hindistan

vatandaşlarının yüzde 79'u, Çin vatandaşlarının ise yüzde 88'i, 1995 yılında hala ABD'de çalışmaktaydılar. Oysa, doktoralı Korelilerin yüzde 11'i, Japonların ise yüzde 15'i 1995 yılında hala ABD'de çalışmaktaydılar. 2000 yılında, yaklaşık 1,500 yüksek nitelikli Hindistanlı ABD'den, ülkesine geri geldi. Ama her yıl bu rakamın 30 kattan fazlası ülkesini terk etmektedir (Cervantes-Guellac, 2002). Göç veren ülke, GOÜ olduğunda, geçicilik, yerini kalıcılığa bırakma eğilimindedir.

GOÜ'den, GÜ'e "kalıcı" amaçlı göçün birçok nedenleri vardır. Bunların başlıcalarını şöyle sıralayabiliriz:

1. İşsizlik.
2. Kültürel emperyalizmin ürünü olarak "özenti".
3. Daha yüksek bir yaşam standardına kavuşmak arzusu.
4. Eğitime uygun iş bulamamak.
5. Yapılan işin takdir edilmemesi.
6. Kötü çalışma koşulları.
7. Araştırma yapamamak.
8. Siyasal sorunlar (etnik dışlanma, siyasal istikrarsızlık, vb.).
9. Sosyal sorunlar (örneğin kan davası).
10. Yolsuzluk-güvensizlik.

Yukarıda sayılan gönüllü göç nedenlerinden en önde gelenleri ilk üçüdür işsizlik, özenti ve daha iyi bir yaşam standardı elde etmek. GÜ ile GOÜ arasında gelir ve refah uçurumu varlığını sürdürmeye devam ettikçe, göç de kaçınılmaz olacaktır.

GÜ'in beyin göçüne karşı yaklaşımı ilginçtir. GÜ kaynaklı iktisadi kuramlara göre, sermayenin ve işgücünün hareketliliği (mobilitesi) küresel kâr oranının ve işçi ücretlerinin arasındaki farkın kapanması, küresel refahın eşitlenmesi için gerekli bir önkoşuldur. Ancak, gerçek ekonomik ilişkilerde hareketlilik serbestliğine sahip olan sadece sermayedir. Sermayenin küresel serbestliğinin daha da artması için sürekli olarak GOÜ'e çeşitli yollardan baskılar yapılır. Ama iş işgücünün serbest hareketliliğine gelince birden her şey değişir. Bırakın işgücünün serbest dolaşımını, gezi amaçlı olarak bile serbest dolaşım kısıtlanır. Türkiye buna çok iyi bir örnektir. AB-adayı olan Türkiye pasaportlu kişiler, AB ülkelerinde seyahat amaçlı turist vizesi bile almakta zorlanmaktadırlar.

Diğer taraftan, GÜ "çifte standart" uygulayarak, sahip olmayı arzu ettikleri "nitelikli işgücünü" kendi ülkelerine çekebilmek için istedikleri zaman çok esnek ve teşvik edici göç politikaları uygulayabilmektedirler. Örneğin. ABD Kongre'si, 2000-2003 arasında "yüksek nitelikli işgücünün" ABD'de geçici olarak çalışması için gerekli H1B vize adedini 115,000'den 195,000'e çıkarmıştı. 1990'lı yılların başından beri 900,000 civarında yüksek nitelikli işgücünün Hindistan, Çin, Rusya, Kanada, Britanya, Almanya gibi ülkelere ABD'ye göçüne izin verildi (Cervantes-

Guellec, 2002). Almanya, 2000'li yıllarda, bir çeşit "yeşil-kart" projesiyle on binlerce nitelikli işgücünü ülkesine çekme gayreti içinde. Avustralya-Kanada gibi ülkeler zaten belli bir göç politikası uyguluyorlar. Bu arada İngiltere de, benzer bir göç programı çerçevesinde nitelikli beyinleri ülkesine çekmeye çalışıyor.

Çizelge: 6-2 12-OECD ülkesinde "yabancı" veya "yabancı kökenli" nüfus

	Bin Kişi		Toplam Nüfusa Oranı %	
	1988	1998	1988	1998
ABD	19,787	26,300	7.9	9.8
Almanya	4,489	7,320	7.3	8.9
Avustralya	3,753	3,908	22.3	21.1
Avusturya	344	737	4.5	9.1
Belçika	869	892	8.8	8.7
Birleşik Krallık	1,821	2,207	3.2	3.8
Fransa	3,714	3,597	6.6	6.3
Hollanda	624	662	4.2	4.4
İsveç	421	500	5.0	5.6
İsviçre	1,007	1,348	15.2	19.0
Japonya	941	1,512	0.6	1.2
Kanada	4,343	4,971	16.1	17.4
Toplam	42,113	53,954		

Kaynak: J.Coppel- J.C.Dumont- I.Visco, 2001, Trends in Immigration and Economic Consequences: OECD-Working Paper No:284, s. 10, Çizelge:2

Çizelge:6-2, seçilmiş 12 OECD ülkesinde göç ederek gelmiş insanların sayılarını ve toplam nüfusa oranlarını göstermektedir. 1988 yılında 42 milyon civarında olan göçmen nüfus, 1998 yılında yaklaşık 54 milyona çıkmıştır. Göçmen nüfusun, toplam nüfus içinde en yüksek oranlarına Avustralya ve Kanada gibi bilinen göçmen ülkeleri yanı sıra İsviçre'de de rastlanmaktadır. Göçmenlerin büyük bir kısmı diğer OECD ülkelerinden gelmektedir. Ama göçmenlerin sadece yüzde 10'unun GOÜ'den geldiğini varsaysak bile, bu bize 1998 yılında 12 OECD ülkesinde yaklaşık 5.4 milyon GOÜ kökenli göçmenin yaşadığını gösterir ki bu, GOÜ'in beşeri sermaye kaybı açısından, hiç de küçümsenmeyecek bir rakamdır.

Çizelge:6-3, bazı OECD ülkelerinde yüksek eğitilmiş, yetişkin göçmen ve yerli nüfusun, toplam nüfusa oranlarını göstermektedir. ABD'deki yüksek eğitilmiş göçmen nüfusun, toplam göçmen nüfusa oranı yüzde 41'e yakın iken diğerlerinde bu oran çok daha düşüktür. Bu durum, yüksek eğitilmiş nüfusun en çok tercih ettiği ülkenin ABD olduğunu ortaya koymaktadır.

Çizelge: 6-3 Bazı OECD ülkelerinde yetişkin yüksek eğitilmiş nüfusun oranları, 1995-1998 ortalaması, %

	Göçmen*	Yerli **
ABD (25 yaş ve üstü)	40.9	49.3
Almanya	14.4	24.6
Fransa	13.6	21.1
İtalya	14.6	9.3
Birleşik Krallık	20.2	23.7
Kanada (25-44 yaş arası)	22.9	16.6
İsveç	27.7	29.3

Kaynak: J.Coppel- J.C.Dumont- I.Visco, 2001, Trends in Immigration and Economic Consequences: OECD-Working Paper No:284, s. 11, Çizelge:3

* Toplam göçmen nüfusun yüzdesi

** Toplam yerli nüfusun yüzdesi

KÜRESEL BEYİN GÖÇÜNÜN ETKİLERİ

Küresel beyin göçünün, göç alan ve göç veren ülke ekonomilerine değişik etkileri olur. Şimdiki haliyle küresel beyin göçünün GOÜ ekonomileri aleyhine, GÜ, özellikle de ABD ekonomisi lehine olduğu bir gerçektir. Çünkü, nitelikli emek göçü alan ülkeler eğitilmiş ve ihtiyaçları olan işgücünü hiçbir yetiştirme maliyetine katlanmadan elde etmektedirler. Başka bir deyişle GÜ, hiçbir bedel ödemediği için GOÜ'ün en değerli kaynaklarını transfer etmektedirler. Gerçi göç sonrası, göç alan ülkede bazı sosyal-kültürel adaptasyon sorunları yaşanmıyor değil. Ama bunlar aşılacak sorunlar değil, özellikle nitelikli emek göçü söz konusu olduğunda. GÜ arası göçün ise, genelde ABD lehine olmasına karşın, herkes için faydalı olduğu söylenebilir. Çünkü, göçmenlerin önemli bir bölümü, özellikle Güney Kore ve Japonya'da, belli bir süre sonra daha donanımlı olarak ülkelere dönmekte ve hizmet vermektedirler.

Küresel açıdan bakıldığında, göç veren GOÜ'ün kayıpları büyüktür. Ama göçün, göç veren ülke açısından bazı olumlu etkileri de yok değildir. Şimdi kısaca, GOÜ açısından beyin göçünün olumlu-olumsuz etkilerini inceleyeceğiz.

Beyin göçünün olumsuz yanları

GOÜ ekonomilerinin küresel göçten gördüğü zarar, olumlu katkılarından çok daha yüksektir. Çünkü, GOÜ'den göç, en değerli ve en kıt üretim girdileri olan, zor koşullarda yetişmiş, üretim ve gönenc artışı için çok önemli, nitelikli insan gücünün bir kısmının kaybına neden olmaktadır.

GÜ arası göçte de, göç veren ülke açısından bazı kayıplar söz konusudur. Ama bu kayıplar ve ülke ekonomisine hasarları, GOÜ'de olandan çok daha küçük boyutlardadır. Çünkü:

1. GÜ arası göç eden nitelikli emek sayısı, toplam nitelikli işgücünün göreceli olarak daha küçük bir oranıdır. Dolayısıyla, GÜ'in beyin gücü kaybı, GOÜ'in kaybına kıyasla oransal olarak daha küçüktür.
2. GÜ arası beyin göçü genellikle kısa vadeli olmakta ve belli bir süre sonra göç eden kişi daha deneyimli ve bilgili olarak ülkesine dönmektedir.
3. GOÜ'den, GÜ'e sürekli bir beyin göçü olduğundan, GÜ'den başka ülkelere göçle kaybedilen nitelikli emeğin telafisi mümkün olmaktadır.

GOÜ'den beyin göçünün temel olumsuzluklarını iki temel başlık altında toplamak mümkündür.

1. Beyin-gücü (bilgili işgücü) yetiştirme maliyeti

Nitelikli işgücü yetişirken üstlenen en büyük maliyet resmi-eğitim için yapılan yatırımları içerir. Eğitim amacıyla yapılan yatırımlar yakından incelendiğinde ortaya ilginç bir tablo çıkar. GÜ, genellikle, eğitim sorununu çok uzun yıllar önce çözdüklerinden işgücünün neredeyse tamamı okur-yazar, önemli bir kısmı da çağdaş üretim ilişkilerinin gerektirdiği bilgi ve beceriye sahip kişilerden oluşur. Eğitimlerini sürdüren öğrenci grubuna bakıldığında ise, okullaşma oranının yüzde 99-100 olduğu, yüksek eğitim gören kişilerin oranının ise oldukça yüksek olduğu görülür.

GOÜ'de ise eğitim durumu çok farklıdır. Gerçi GOÜ homojen bir yapıya sahip değiller, ama işgücünün nitelik düzeyinin yetersizliği hepsinin ortak sorunudur. Bazı ülkelerde okur-yazar olmayanların oranı büyük bir sorunken, bazılarında mesleki eğitilmiş kişilerin sayısı yetersiz, hemen hemen hepsinde ise verilen eğitimin kalitesi, çağdaş üretim ilişkilerini karşılamaya yetmeyecek düzeydedir. Birçok sorunlarla boğuşmak zorunda olan GOÜ, kıt kaynaklarının bir kısmını gelecek nesilleri yetiştirmek amacıyla eğitime ayırmak zorundadır. Bilindiği gibi, bir kişinin okul öncesi eğitimden başlayarak lise veya yüksek öğrenimini tamamlayınca kadar geçen eğitim süresi için büyük yatırımlar gerekir. Normal veya mesleki lise eğitimi tamamlanınca kadar, kişiler en az 17-18, yüksek öğrenim tamamlanınca kadar da en az 21-22 yıl boyunca genellikle salt tüketicidirler ve bu esnada üretime hiç değilse bile çok sınırlı katkıları olur. Türkiye'de yapılan bir araştırmaya göre, 2003-2004 döneminde okul öncesi eğitim amaçlı öğrenci başına harcama 171 Dolar iken, genel lisede bu rakam 1,240 Dolara, mesleki-teknik lisede 1,471 Dolara, yüksek öğrenimde ise 3,428 Dolara yükselmektedir (Çizelge: 6-4).

Çizelge: 6-4 Eğitim kurumlarına göre öğrenci sayısı ve yatırım
2003-2004

	Öğrenci sayısı	Öğrenci başına yatırım \$
Okul öncesi eğitim	358,499	171
İlköğretim	10,479,538	498
Genel lise	1,963,998	1,240
Mesleki ve teknik lise	1,050,394	1,471
Fakülte ve yüksek okul	1,841,546	3,428

Kaynak: DİE, Türkiye İstatistik Yıllığı-2004; s.103 ve 110'daki
Çizelgeler: 6.2 ve 6.9'dan yararlanılmıştır.

Türkiye'de olduğu gibi, okul öncesi eğitimin bir yıl, ilköğretimin 8, lisenin 4, yüksek öğrenimin de 4 yıl olduğunu varsayarak bir hesap yapacak olursak, bir öğrenciye lise bitene kadar yapılan eğitim yatırımı en az 9,115 Dolar, yüksek okul bitene kadar yapılan eğitim yatırımı ise en az 22,827 Dolardır. Bu rakamlara doğumdan, okul bitene kadar yapılan sağlık, beslenme, giyinme gibi masraflar dahil değildir. Bireylerin sahip oldukları yetenekleri hesaplayacak bir yöntem ise henüz bulunmamıştır. İşte bu kadar büyük yatırımlar yapılan kişiler, küresel göç nedeniyle GOÜ için ciddi bir kayıp oluştururken, GÜ bu kaynaklara hiçbir yatırım (masraf) yapmadan sahip olabilmektedirler. Eğer GÜ göç eden kişilere aynı eğitimi kendi ülkelerinde verselerdi, eğitim maliyetleri çok daha yüksek olacaktı. Dolayısıyla, GÜ'in küresel beyin göçünden eğitim yatırımı kazancı, GOÜ'in kayıplarından çok daha yüksektir (bir karşılaştırma yapmak için bak. Çizelge:6-5).

Çizelge: 6-5 İsveç'te eğitime yatırım*
1997

	Öğrenci başına yatırım \$
Okul öncesi eğitim	3,287
İlköğretim	5,189
Lise ve dengi	5,643
Fakülte ve yüksek okul	13,168

Kaynak: OECD, 2000, Investing in Education, s.159, Çizelge:21
* Satın-alma gücü paritesine göre.

Çizelge:6-4'e göre, 2003-2004 döneminde Türkiye'de öğrenci başı yüksek eğitim maliyeti 3,428 Dolar olarak hesap edilmiştir. Oysa, beyin göçüne tabi olan yüksek öğrenim sahibi kişilerin bir kısmı yurt dışında eğitim almış kişilerdir, dolayısıyla bu kişiler için öğrenci başına eğitim maliyeti çok daha yüksektir. Örneğin, yüksek öğrenim için en çok tercih edilen ülke olan ABD'de bir öğrencinin yıllık okul maliyeti ile yıllık kişisel giderleri toplamı en az 20-25,000 Dolar civarındadır. Dolayısıyla, yurt dışında eğitim aldıktan sonra ülkesine geri gelmeyen öğrencilerin, göç veren ülkeye maliyeti, ülke içindeki maliyetten çok daha yüksektir.

2. Potansiyel üretim kaybı

Beyin göçünün ekonomik kalkınma açısından en olumsuz etkisi, üretimin en önemli girdisi olan nitelikli işgücü kaybıdır. Yeterli sayı ve nitelikte işgücü yoksa, çağdaş üretim teknolojilerini etkin kullanmak, uluslar arası piyasalarda rekabet edebilecek ürünler üretmek mümkün olmayacaktır. Nitelikli işgücü olmadan, nitelikli üretim de gerçekleştirilemez.

Sihirli bir değnekle sanayileşmiş bir ülkedeki, örneğin Almanya'daki tüm üretim tesislerini bir anda Türkiye'ye aktarmamızın mümkün olduğunu varsayalım. Türkiye'deki işgücünün sayısal ve niteliksel özellikleri göz önüne alındığında, Türkiye'nin üreteceği ürünlerin miktarının ve kalitesinin, Almanya'nın ürettiği ürünlerin miktar ve kalitesi ile aynı düzeyde olması beklenebilir mi?

Sorumuzun yanıtı ne yazık ki HAYIR olacaktır. Türkiye'deki işgücünün bilgi ve beceri düzeyi, Almanya'daki işgücünün seviyesine çıkana kadar, varsayımsal olarak transfer ettiğimiz üretim tesislerinden elde edilen üretimin miktar ve kalitesi daha düşük olacaktır. Bunun nedeni Türk insanının daha yeteneksiz olması değil, Alman işgücünün eğitim düzeyinin yüksek olmasıdır.

Bu basit örnekten şu sonuca varırız; özellikle Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde insan gücünün eğitime yapılan yatırımlar son derece önemli ve kalkınmanın olmasa olmaz bir girdisidir. Gelişmekten vazgeçmeden bu tür yatırımlardan vazgeçilemez. Küresel rekabetin en önemli unsuru da insana yapılan yatırımdır. Ama, GOÜ bu en değerli üretim girdilerinin bir kısmını göç nedeniyle GÜ'e kaptırmakta, GÜ'in gönenç artışına katkı yaparken, kendileri mağdur olmakta, adeta bindikleri dalı kesmektedirler. GOÜ'den göç eden her nitelikli işgücü, aynı zamanda "potansiyel" üretim kaybıdır.

Beyin Göçünün olumlu yanları

GOÜ'den beyin göçü genelde GOÜ aleyhine bir seyir izler ama göç veren ülke ekonomisine bazı olumlu katkıları da yok değildir. Aşağıda bunları kısaca inceleyeceğiz.

1- İşçi döviz transferleri

Göç veren ülkeye en çok katkı sağlayan şeylerin başında herhalde işçi gelirlerinin bir kısmının transferinden elde edilen döviz gelirleri gelir. Bilindiği gibi, kalkınmak için GOÜ, GÜ'den araç-gereç-makine ithal ederler ve bunun için dövize ihtiyaçları vardır. Ancak GOÜ'de döviz de çoğu zaman kıt kaynaklardan biridir. Göç eden işgücünün, anavatana gönderdiği işçi gelirlerinin bir kısmı sayesinde, GOÜ bir çok ithal ihtiyaçlarını giderme şansına sahip olurlar.

Çizelge: 6-6, bazı ülkelerin elde ettiği işçi döviz gelirlerini göstermektedir. Sadece 1998 yılında çizelgede ismi geçen ülkelere toplam 41.3 milyar dolar civarında döviz girişi olmuştu ve bu rakam toplam mal-hizmet ihracatının yaklaşık yüzde 12'sine eşitti.

Çizelge: 6-6 Bazı ülkelerin işçi döviz gelirleri, 1998

	İşçi döviz transferleri Milyon ABD \$	Mal ve hizmet ihracatı gelirinin oranı (%)
Arnavutluk	452	153.5
Ürdün	1,543	42.5
Bangladeş	1,600	27.3
Mısır	3,370	26.9
Nikaragua	200	26.3
Hindistan	9,453	20.7
Fas	2,011	20.2
Jamaika	659	19.5
Yunanistan	2,816	18.9
Dominik Cumhuriyeti	1,326	17.7
Sri Lanka	999	17.7
Pakistan	1,738	17.1
Ekvator	840	16.8
Nijerya	1,574	16.0
Guatemala	457	13.1
Türkiye	5,356	9.8
Honduras	220	9.2
Tunus	718	8.5
Peru	400	5.3
Meksika	5,627	4.3
Toplam	41,359	12.1

Kaynak: J.Coppel- J.C.Dumont- I.Visco, 2001, Trends in Immigration and Economic Consequences: OECD-Working Paper No:284, s. 25, Çizelge:9

2- Göç veren ülkede istihdama etkisi

Çizelge:6-7'deki verilere göre, 1999 yılında Türkiye'den yaklaşık 4.6 milyon kişi başka ülkelerde çalışmakta veya yaşamaktaydı. Eğer bu kişiler göç etmek yerine Türkiye'de yaşamaya devam etselerdi, nüfus ve istihdam ile ilgili veriler çok daha farklı olacak ve Türkiye'de nüfus 66 milyon değil, yaklaşık 71 milyon kişi olacaktı (Çizelge:6-8). Bu durumda kaçınılmaz olarak işsizlik çok daha büyük miktarda olacak, beraberinde bir çok sosyal sorunlar da getirecekti. Dolayısıyla, başka ülkelere göçün, göç veren ülkede istihdam sorununu kısmen hafiflettiği söylenebilir, cet. par.

Çizelge: 6-7 Yurt dışında yaşayan ve çalışan T.C. vatandaşları, 1999

Yurt dışında yaşayanlar (1)	Yurt dışında çalışanlar (2)	Genel toplam (1)+(2)
3.462.215	1.206.061	4,668,276

Kaynak: Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı: aktaran DPT, 8.Plan, s.131,
Tablo: 23'ten yararlanıldı.

Çizelge: 6-8 Türkiye ile ilgili göç ve nüfus verileri

	2000 Verileri (1)	Göçmen nüfus 1999 (2)	Göç olmasaydı tahmini nüfus (1) + (2)**
Nüfus (bin kişi)	66,187	4,668 *	70,885

Kaynak: DİE, Türkiye İstatistik Yıllığı-2004; s.148; Çizelge: 10.1'den.

* Bak. Yukarıda Çizelge:15-8

**İşgücüne katılım ve işsizlik oranları olarak 2000 verileri kullanılarak hesaplanmıştır.

3- Göç edilen ülkede lobi faaliyetleri

Uluslararası ilişkilerin hızla değiştiği bir dönemde yaşıyoruz. Göç eden insanlar, yaşadıkları yerde, geldikleri ülke lehine çeşitli lobi faaliyetlerinde bulunarak önemli siyasal katkılar sağlayabilirler. Örneğin, Avrupa'da yaşayan Türkler, Türkiye'nin AB ile ilişkilerinde siyasal ve ekonomik açıdan çok büyük bir rol oynayabilirler. Fransa, Almanya, Avusturya gibi ülkelerde esen ve Türkiye'nin AB'ye tam üyeliğine karşı olan rüzgarlar, etkin lobicilik faaliyetleri sonucu çok daha farklı bir şekle gelebilir, hatta Türkiye lehine dönüşebilir. Bu konuda Türkiye özellikle İsrail'den çok şeyler öğrenebilir.

4- Göç veren ülkeye yatırımlar

Göç eden kişilerin küçük bir kısmı da olsa bazıları ülkesine dönüp, yatırım yapmakta, bazıları ise geri dönmeden yatırım yaparak üretime ve istihdama, dolayısıyla büyümeye katkı yapmaktadır. Örneğin, Almanya'da ticari faaliyete başlayan bazı Türk kökenli kişilerin, Türkiye'de turizm, tekstil gibi çeşitli alanlarda büyük yatırımları vardır ve bunların ülke ekonomisine çeşitli açılardan ciddi katkıları olduğu tartışılmaz bir gerçektir.

5- Yeni bir küresel kültürel sentez :

Kültürel farklılıklar, aslında bir kültürel zenginliktir. Göç alan ülkelerde farklı ülkelerden ve kültürlerden kişiler birbirlerinden pek çok şey öğrenerek yeni bir **küresel kültürel sentezin** oluşumuna katkı sağlayabilirler. Uygarlıklar çatışmasından sıkça söz edilen çağımızda, farklı kültürlerin oluşturacağı küresel bir sentez, çağımıza özgü birçok sosyo-kültürel sorunların daha kolay bertaraf edilmesine katkı yapacaktır. Küresel kültürel zenginlik, doğrudan olmasa da, dolaylı olarak küresel refah artışına katkı sağlar.

6- Turizm elçileri:

Göç eden kişilerin özellikle birinci nesilden büyük çoğunluğu, özellikle Türk kökenli göçmenler, genellikle çok kuvvetli sosyo-kültürel bağlarla göç ettikleri ülkelere bağlıdırlar. Bu kişiler, yeni ülkelerinde **Fahri Turizm Elçileri** olarak eski ülkelerinin tanıtımını yapabilirler. GOÜ'de genellikle döviz kıt kaynaklardan biri olduğundan, artacak turizm hareketliliği ve döviz gelirleri sayesinde bir yandan ödemeler bilançosu olumlu etkilenirken, diğer yandan da istihdam olanakları artar. Potansiyel turizm elçilerinden yararlanmasını bilen göç veren ülkeler, bundan mutlaka kazançlı çıkacaklardır.

7- Tersine "beyin göçü":

Bazen, az miktarda da olsa, gidenlerin, daha deneyimli ve bilgili olarak geriye göçü, yani "tersine beyin göçü" olabilir. Geri dönenlerin nitelik düzeyi, en azından deneyimleri, başlangıçtaki durumlarına göre büyük olasılıkla daha üst seviyede olacak ve ülke ekonomisine büyük katkılar yapacaktır.

DAHA İYİ BİR DÜNYA İÇİN

GOÜ'de nitelikli işgücünün kıt olduğu, nitelikli işgücü olmadan gelişmenin mümkün olamayacağı ve küresel beyin göçü ile GOÜ'in çok ciddi kayıpları olduğu bilinen gerçekler. Küresel ekonomik gönenç açısından daha iyi ve âdil bir dünya oluşturabilmek için beyin gücü ve beyin göçü bazında bazı küresel önlemler almak gerekir. Özellikle aşağıda sözü edilen üç önlem çok önemlidir:

- 1- Yeni bir küresel göç politikası;
- 2- GOÜ'de eğitim seferberliği; ve
- 3- GOÜ'de hızlı nüfus artışının denetimi.

1- Yeni bir küresel göç politikası

Yeni bir küresel göç politikasının temel amacı GOÜ'den, GÜ'e olan "kalıcı" beyin göçünü engellemek, hatta tersine göçü teşvik etmek olmalıdır. Beyin göçünü engellemek, GÜ'in çıkarları doğrultusunda olmayacağı için bu konuda inisiyatifi GOÜ'in ele alması gerekir. Ancak, her şeyden önce, GOÜ'deki karar mekanizmalarının, beyin göçünün kendi ekonomik gelişmeleri için ne kadar zararlı olduğunun bilincinde olması gerekir. Türkiye örneğine bakacak olursak, ne ülke yöneticileri, ne Devlet Planlama Teşkilatı gibi kurumlar, ne de aydınlar henüz bu konunun bilincine varamamışlar gibi görünüyor. Göçü durdurmak bir yana, çeşitli söylemlerle resmi ve gayri-resmi olarak göç özendirilmektedir. AB ile yapılan tam üyelik görüşmeleri çerçevesinde AB ülkelerinin nüfusunun yaşlı, Türkiye'nin ise göreceli olarak genç olduğu sık sık öne çıkarılmaktadır. Adeta; "siz merak etmeyin, sizin üretiminizin devamı için gerekli nitelikli işgücünü biz sağlarız" mesajı verilmektedir. Her şeyden önce bu tür yanlış hatta bilinçsiz yaklaşımlara bir son verilmesi gerekir. Bilinçli GOÜ-yöneticileri bir araya gelerek, GÜ-yöneticileri ile pazarlık masasına oturmalı ve beyin göçünün engellenmesi için önlemler almaya zorlamalıdır. Özellikle GÜ'de eğitim amaçlı bulunan GOÜ öğrencilerinin geri dönmesi mutlaka sağlanmalıdır. Gelişmiş teknolojileri kullanabilmek için bu kişilere büyük ihtiyaç vardır. Kısa süreli ve bilgi-beceri, deneyim kazanmaya yönelik "geçici" beyin göçü ise hem GOÜ hem de GÜ tarafından teşvik edilmeli, ancak süre sonunda geriye dönüş mutlaka sağlanmalıdır.

GOÜ'den, GÜ'e nitelikli emek göçünün bir an için durdurulabildiğini varsayalım. Bu, GOÜ adına elbette ileri yönde atılmış büyük bir adım olurdu. Ama, yeterli bir önlem olur muydu? Elbette yeterli olması mümkün değil. Çünkü GÜ ile GOÜ işgüçleri arasındaki nitelik farkı çok büyüktür ve aradaki farkın kapanabilmesi için, GOÜ işgücünün artması ve GÜ işgücü kadar verimli hale getirilmesi gerekir. Bu ise, çok büyük eğitim yatırımı, uzun zaman ve deneyim gerektirir. Daha önce de vurgulandığı gibi, orta dereceli eğitim sahibi olabilmek için en az 11-12 sene, yüksek öğrenime sahip olabilmek için ise en az 14-16 sene resmi eğitim almak gerekir. Alınan eğitimin kalitesi ise ayrı bir sorundur. Bu durumda, beyin göçünü durdurmaya çalışmanın yanı sıra, daha kısa vadede sonuç verebilecek başka önlemlerin GOÜ'e büyük katkıları olacaktır. Bunlardan biri "tersine beyin göçü"dür.

1-a: GOÜ'e tersine beyin göçü

Göç veren ülkeler için kısa vadede yararlanabilecekleri çok büyük bir insan gücü potansiyeli vardır: göç alan ülkelerde, özellikle de sanayileşmiş OECD ülkelerinde yaşayan, orada deneyim kazanmış, eğitim almış veya hala almakta olan göçmenler. En gelişmiş teknolojik ve örgütsel yenilikleri yakından tanıyan bu kişilerin geri dönmesi, yani geleneksel beyin-göçü akımının GÜ'den GOÜ'e doğru tersine çevrilmesi mümkün olursa, GOÜ ülke ekonomilerine ve üretici firmalarına paha biçilemeyecek değer ve miktarlarda bilgi-beceri ve deneyim akışı gerçekleşebilir.

Ancak, göç etmiş nitelikli insan gücünün yalnızca ulusal-kültürel duygulara seslenerek, veya salt bazı ekonomik çıkarlar sağlayarak kazanılabileceğini düşünmek çok yanlış olur. Duygu ve kültür sömürüsü üzerine kurulu bir yaklaşım belli sayıda nitelikli ve duygusal kişilerin geri göçüne neden olabilir, fakat bu yeterli değildir. GÜ'in koşullarından çok farklı niteliklere sahip olan GOÜ'deki çalışma ortamı, hoşgörü eksikliği, işverenlerin tutumu, yüklenen sorumluluklarla kıyaslanamayacak oranda az verilen yetkiler, çeşitli altyapı eksiklikleri, vb. faktörler, beyin gücünün yeniden yitirilmesine neden olabilir, tabii gerekli önlemler önceden alınmazsa. Geriye göçü teşvik etmeye başlamadan önce yurt dışındaki nitelikli işgücü potansiyelinin nasıl bir sosyo-kültürel altyapıya sahip olduklarının ve geri dönerlerse "beklentilerinin" neler olacağını çok iyi biçimde incelenip, hazırlıklar yapılması gerekir. Tersine beyin göçü, bir yandan gelişmiş teknolojik ve örgütsel becerileri GOÜ'e kazandırırken, diğer yandan da ülke gönencinin daha hızlı ve istikrarlı bir şekilde büyümesi için gerekli olan altyapıya çok büyük katkı yapma potansiyeline sahiptir.

1-b: GÜ'den, GOÜ'e beyin göçü

Gelişmiş ülkelerin beyin gücünün, GOÜ'e göçü ilk bakışta bir ütopya gibi gelebilir, ama gerçekleşmesi imkânsız değildir. Aslında günümüzde bu tür bir beyin gücü transferi gerçekleşmiyor değil. Bir çok eğitimli GÜ vatandaşı, çeşitli uluslar arası kuruluşlar aracılığıyla gönüllü ve geçici olarak GOÜ'e gitmekte ve önemli katkılar yapmaktadırlar. Bu tür katkılar teşvik edilerek daha da arttırılabilir. Özellikle eğitime ve üretime yönelik GÜ beyin gücü katkılarında GOÜ ekonomilerinin çok ihtiyacı vardır.

Bazı kişilere göre GOÜ'e doğrudan yapılan yatırımlar (DYY) da bir anlamda beyin göçüne neden olur. Bu görüşe göre, DYY ile GOÜ'e yeni teknolojiler ve örgütlenme modelleri götürülmekte, DYY tesislerinde çalışan "geçici" yabancı personel sayesinde yeni bilgi ve beceriler GOÜ'e aktarılmaktadır. Bu sav sadece kısmen doğrudur. DYY sahibi firmalar, hiçbir zaman kendilerine rakip olacak bilgi ve becerileri, başka ülkelere aktarma çabası içinde olmamışlardır, olmazlar da. Yapılan işin mantığı gereği olamazlar. DYY firma çalışanlarının amacı üretim yaptıkları ülkeyi kaldırmak değil, çalıştıkları firmayı daha kârlı ve rekabetçi

yapmaktır. Dolayısıyla, DYY ile gerçekleşen beyin göçünün katkısı vardır ama çok sınırlıdır.

1-c: Kıdemli³ beyin göçü

GÜ'de nüfus giderek yaşlanırken, yaştan dolayı emekli olan veya aktif işgücü piyasasından bir biçimde ayrılmış olan eğitimli ve deneyimli kişilerin sayısı giderek artmaktadır. "Kıdemli" işgücü olarak tanımlayabileceğimiz bu kişiler, daha uzun yıllar aktif olarak yararlı olabileceklerken, işgücü piyasalarından çeşitli nedenlerle ayrılmak zorunda kalmaktadırlar. Bu durum, uzun yıllar çalışıp, üretken olmuş kişilerin psikolojilerini de olumsuz etkilemektedir. Çünkü, onlara artık kendilerine ihtiyaç olmadığı hissi verilmektedir. İşte bu kıdemli işgücü, GOÜ'nin kalkınması için önemli bir "beyin gücü havuzu" oluşturabilir. Böylece bir yandan hâla üretken olmak isteyen kişiler bu arzularına kavuşurken, diğer yandan GOÜ büyük bir bilgi-beceri ve deneyim gücüne erişme olanağına sahip olabileceklerdir.

"Kıdemli" beyin göçü aracılığıyla üretime katkıda bulunmayı amaçlayan küresel faaliyetleri olan bazı kâr amacı gütmeyen kuruluşlar yok değil. 1964 yılından beri küresel hizmet veren ve şimdiye kadar 24,000 teknik ve yönetim danışmanlığını gerçekleştirdiğini söyleyen International Executive Service Corps (IESC) bunlardan biridir. IESC'nin temel amaçlarından biri küresel piyasa ekonomisinin gelişmesi için katkıda bulunmaktır. Bu tür kuruluşların "piyasa ekonomisini geliştirmek" gibi ideolojik bir hedefi olmadan ve ABD resmi kurumlarıyla "organik" ilişkilere girmeden faaliyette bulunmaları, GOÜ açısından çok daha yararlı olabilir. Aksi durumda, GÜ'nin uzantısı kurumlar görüntüsü vererek, GOÜ üzerinde bir çeşit hegemonya kurmak istedikleri yönünde bir şüphe ile karşılanmaları için bir neden oluşabilir.

2- GOÜ'de eğitim seferberliği

Görünüşe bakılırsa, GOÜ eğitim konusunda kıt olan kaynaklarını pek verimli kullanamıyorlar. Ülkelerin uzun vadeli kalkınma stratejileri oluşturup, potansiyel rekabet avantajı olduğu sektörler belirlenmeli ve bu doğrultuda bir eğitim-öğretim politikası uygulanmalı, kıt olan kaynaklar israf edilmemelidir. Örneğin, Devlet Planlama Teşkilatı'na (DPT) göre, Türkiye'nin 2005 yılında, ihtiyaçtan fazla on-binlerce inşaat, jeoloji, metalürji ziraat mühendisi olacaktır (bak Çizelge: 6-9). Yüksek öğrenimde öğrenci başına yıllık maliyet yaklaşık 3,500 Dolar'dan hesaplanırsa, sadece Çizelge:6-10'da belirtilen alanlarda 2005 yılında ihtiyaç fazlası olan toplam 40,700 öğrenci için yapılan yatırımın Türkiye'ye yıllık

---

³ Emekli veya herhangi bir nedenle aktif olarak çalışmayan, ama bir meslek dalında eğitimli-deneyimli kişiler.

maliyetinin yaklaşık 142 milyon Dolar olacağı görülecektir. Yüksek eğitimi tamamlamak için en az 4 yıl gerektiğine göre, söz konusu ihtiyaç fazlasının toplam maliyeti yaklaşık 570 milyon Dolar olacaktır. Bu rakama diğer alanlarda yapılan ihtiyaç fazlası eğitim harcamaları katıldığında, her yıl yüz milyonlarca Dolar'ın yanlış eğitim politikaları sonucu israf edildiği görülecektir.

Çizelge: 6-9 Teknik personel arzı ve ihtiyacı projeksiyonu
(Bin Kişi)

20 00		İhtiyaç		2005		İhtiyaç
Arz	İhtiyaç	fazlası		Arz (*)	İhtiyaç (*)	fazlası
29.5	25.9	3.6	Mimar	33.1	32.4	0.7
43.6	37.1	6.5	İnşaat Mühendisi	50.2	45.9	4.3
45.7	45.9	-	Makine Mühendisi	52.1	56.3	-
11.9	12.4	-	Endüstri Mühendisi	17.6	18.8	-
32.2	30.9	1.3	Elektrik-Elektronik Müh.	39.7	43.0	-
5.9	7.3	-	Bilgisayar Mühendisi	12.6	16.6	-
18.8	17.8	1.0	Kimya Mühendisi	20.5	21.5	-
8.9	7.4	1.5	Maden ve Petrol Müh.	10.6	9.8	0.8
4.4	2.9	1.5	Metalürji Müh	5.9	3.8	2.1
12.8	10.0	2.8	Jeoloji ve Jeofizik Müh.	17.5	13.3	4.2
6.6	6.2	0.4	Jeodezi Mühendisi	8.3	8.4	-
3.9	5.5	-	Çevre Mühendisi	9.1	9.5	-
13.5	15.2	-	Diğer Mühendisler	26.5	21.8	4.7
64.4	39.3	25.1	Ziraat ve Orman Müh.	73.0	49.1	23.9

Kaynak: DPT, 7. Plan, Tablo:6, s.32 ve 8. Plan, Tablo: 19, s.103.

* Tahmin.

Çizelgeye göre ihtiyaçtan fazla sayıda ziraat mühendisi yetiştirilmektedir. DPT verilerine göre 2000 yılında 25,100, 2005 yılında ise 23,900, toplam 49,000 ihtiyaç fazlası ziraat mühendisi olacaktır. Bir ziraat mühendisinin en az 4 yıl eğitim aldığı düşünüldüğünde, Türkiye'nin ihtiyaç fazlası ziraat mühendisi yetiştirmesinin maliyeti yaklaşık 686 milyon⁴ Dolar'dır. Bu para ile Türkiye'nin asıl ihtiyacı olan alanlara eğitim yatırımı yapılabilirdi. Sadece durum tespiti yapmakla yetinen, önlem almayı önermeyen DPT, bir anlamda kıt olan finansal kaynakların israfına göz yummaktadır veya olayın vahametinin henüz farkında değildir. Türkiye'nin geleceğini planlamak amacıyla kurulmuş bir kurum olan DPT'nin, gelecekte ne kadar ihtiyaç fazlası teknik personel olacağını vurgulamak yerine,

⁴ (3,500 \$ yıllık maliyet * 49,000 öğrenci) * 4 yıl eğitim =686,000,000 \$

hangi eğitim politikasının, neden ve nasıl uygulanması gerektiğine dair önerileri olmalıydı.

Diğer GOÜ'de eğitim harcamaları ile ilgili benzer sorunlar vardır. İhtiyaç fazlası işgücü sadece yatırım israfı değil, işsizlik nedeniyle GOÜ'den göç için önemli bir etkidir. Yanlış eğitim politikası güden GOÜ, bir anlamda GÜ için eğitilmiş personel yetiştirme görevi yapmaktadırlar.

3- GOÜ'de hızlı nüfus artışının denetimi

Türkiye örneğine yakından bakacak olursak, eğitim düzeyi ve gelir seviyesi en düşük oranlardaki ailelerin ortalamasının çok daha üstünde çocuk sahibi oldukları görülür. Özellikle Doğu ve Güney Doğu Anadolu bölgesinde yaşayan ailelerin en az 7-8, hatta çoğu zaman 10'dan çok çocuk sahibi oldukları bilinen bir Türkiye gerçeğidir. Ama nedense bu konu ne resmi kurumlar ne de aydınlar tarafından ciddi bir biçimde gündeme getirilip, tartışılmaz. Oysa çok çocuklu ve düşük eğitilmiş ailelerin çocuklarına eğitim açısından verebilecekleri çok şey yoktur. Hatta modern bir toplumda yaşamak için gerekli eğitimi verebilmeleri genellikle mümkün değildir. Özellikle kız çocukları için durum daha da vahimdir. Devlet, bırakın eğitimin kalitesini yükseltmeyi, yeterli sayıda derslik ve öğretmen bulmada bile sıkıntı çekmektedir. Diğer tarafta, ailelerin de "çağdaş düzeyde" eğitim verebilecek kadar çocuğa sahip olmaları gerektiği bilinci henüz yeterince oluşmamıştır. Bunların sonucunda öğrencilerin aldığı eğitimin kalitesi olması arzu edilenin çok altında kalmaktadır. Başka bir ifadeyle, çağdaş düzeyde niteliklere sahip birey yetişmesi mümkün olmamaktadır. Ailelerin mutlaka "**çağdaş düzeyde eğitim verebilecekleri kadar**" çocuk sahibi olmaları özendirilmeli, hatta bu yönde bazı yaptırımlar uygulanmalıdır.

SONUÇ

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 2000 yılında aldığı ve insan trafiğini tanımlayan kararına göre, bazı kişiler veya örgütler, insanları zorla veya kandırarak, çıkar amaçlı olarak göçe (trafficking) yönlendirmektedir (Laczko-Gozdziak,Ed., 2005). Alınan bir kararla, yasadışı olarak tanımlanan bu tür eylemlerle küresel mücadele edilmesi istenir. Ancak, gönüllü göç ile zorunlu göç arasında net bir çizgi çekmek çok zordur. ABD'ye yasadışı yollardan girerek çalışmak isteyen Meksikalıları veya Çinlileri organize edip, bundan para kazanan kişiler veya örgütlerin yaptığı iş şüphesiz yasadışıdır. Ama göç eden kişilerin "zorunlu" göç ettirildiklerini veya kandırıldıklarını kanıtlamak çok zordur. "İnsan trafiğini" önlemeye yönelik ABD veya AB veya bir diğer GÜ politikası aslında daha çok ülke içi emek-piyasalarını denetlemeye ve düzenlemeye yönelik eylemlerdir.

Görünüşe göre asıl amaç, "küresel insan trafiğini" tamamen önlemek değildir. Asıl amaç, istedikleri nitelikte kişileri, istedikleri zaman, istedikleri miktarlarda "trafiğe katabilmek" için istedikleri uygun koşulları ve ortamı yaratmaktır. GÜ'in bu konuda son derece başarılı oldukları söylenebilir.

Küresel göçten kim kârlı çıkıyor? sorusunun yanıtı çok nettir: Gelişmiş Ülkeler.

GOÜ'den beyin göçü, GÜ'e doğru yapılan "en büyük kaynak transferidir. Ve bu çok değerli kaynak için GÜ, GOÜ'e bir bedel ödememektedirler. Hatta bazı gaflet içindeki bazı ülkeler, nitelikli emek-gücü kaybının ne kadar önemli bir kayıp olduğunun farkında olmak bir yana, göçü resmen teşvik eden politikalar uygulamaktadırlar. GOÜ'den küresel beyin göçünün durdurulması, hatta tersine çevrilmesi için ivedilikle önlemler alınması gerekir. Eğer küresel göçün artması ve küresel gelir eşitsizliğinin azalması gerçekten isteniyorsa, GÜ'in artık bencil davranmaktan vazgeçip, nitelikli emeğin GÜ'e göçünün engellenmesi konusunda GOÜ'e ellerinden gelen katkıyı sağlamaları gerekir.

Geçmişte de fakirlikten, baskılardan kurtulmak, yeni bir hayata başlamak amacıyla küresel göçler olmuştur. Ama çağımızda, küresel göç ve sonuçları, 100 veya 200 yıl öncesine göre daha farklı özellikler taşıyor. Eskiden küresel açıdan zengin ve fakir ülkeler arasındaki uçurum bugünkü kadar büyük değildi. Küresel refah eşitsizliği bu boyutlarda devam ettiği sürece, refah bölgelerine doğru "insan trafiği" kaçınılmaz ve engellenemez bir olgu olarak devam edecektir. Ve doğal olarak "küresel kültürel ve sosyal sorunlar" da var olmaya, hatta artmaya devam edecektir.